

კვლევები: ქართული ლიტერატურა
STUDIES: GEORGIAN LITERATURE

რუსთველური მხატვრული სახე შექსპირის ციმბელინში

ელგუჯა ხინთიბიძე
პროფესორი, თსუ

რეზიუმე: შექსპირის *ციმბელინში*, რომლის ერთი უმნიშვნელოვანესი სიუჟეტური წყარო *ვეფხისტყაოსნისეული* ნესტანისა და ტარიელის რომანია, შეინიშნება რუსთველური მხატვრული სახეების ტრანსფორმირებაც. კერძოდ, ნესტანის ცნობილი მეტაფორული სიტყვები: „ტანი კალმად მაქვს, კალამი ნაღველსა ამონაწები“ ასევე მხატვრულ სახედაა გადატანილი შექსპირის მიერ. უცხოეთში გაძევებული შეყვარებული ვაჟი მეფის ერთადერთ მემკვიდრე ქალს ევედრება, მისწეროს წერილი „თუნდაც მელანი ნაღველით ნაკეთები იყოს“.

საკვანძო სიტყვები: *რუსთველი, შექსპირი, „ვეფხისტყაოსანი“, „ციმბელინი“.*

ვეფხისტყაოსნისეული ნესტანისა და ტარიელის ამბავი სიუჟეტური წყარო გახდა ინგლისის სამეფო თეატრალური დასის დრამატურგებისა XVII საუკუნის პირველ ათეულში, რასაც ადასტურებს არა მხოლოდ ინგლისური პიესების მინიშნებები საქართველოსა და *ვეფხისტყაოსანზე*, არამედ უზვი და ზუსტი სიუჟეტური პარალელები. კერძოდ, ფრანსის ბომონტისა და ჯონ ფლეტჩერის პიესები *ფილასტერი* და *მეფე და არა მეფე* აგებულია ნესტანისა და

ტარიელის თავგადასავლის სხვა გარემოში და სხვა პერსონაჟებზე გადააზრებულ სიუჟეტზე; შექსპირის *ციმბელინის* თემა, იდეა და კომპოზიცია წარმოაჩენს ზუსტ მიმართებას იმავე სიუჟეტურ წყაროსთან; ხოლო დიდი დრამატურგის შემოქმედების ბოლო პერიოდის სხვა პიესებშიც (*პერიკლე*, *ზამთრის ზღაპარი*, *ქარიშხალი*) უხვად ჩანს რემინისცენციები *ვეფხისტყაოსნის* სიუჟეტური დეტალებისა.

შექსპირის *ციმბელინში* პარალელები შეინიშნება *ვეფხისტყაოსნის* იურისპრუდენციული ტერმინოლოგიის და სასწაულების იშვიათ სახეობებთან და, რაც ძალზე მნიშვნელოვანია, *ვეფხისტყაოსნის* სპეციფიკურ მხატვრულ სახეებთანაც.

ვეფხისტყაოსნის ერთი საუკეთესო ქვეთავია ნესტანის წერილი საყვარლისადმი ქაჯეთის ციხიდან მოწერილი. სასოწარკვეთილი ქალი ამგვარად იწყებს წერილს:

„ჰე ჩემო, ესე უსტარი არს ჩემგან მონაღვაწები,
ტანი კალმად მაქვს, კალამი - ნავლელსა ამონაწები“ (1292)¹.

ნაღველში ჩანაწები კალმით სატრფოსადმი მიწერილი წერილი იშვიათი მხატვრული სახეა, როგორც *ვეფხისტყაოსანში*, ასევე საზოგადოდ ძველ ქართულ ლიტერატურაში.

ეს მხატვრული სახე *ვეფხისტყაოსნის* სპეციფიკით გვხვდება შექსპირის *ციმბელინში*. (მიჩნეულია, რომ პიესა დაწერილი უნდა იყოს არა უგვიანეს 1610 წლისა). პიესის პროტაგონისტი ვაჟი თავის სატრფოს – მეფის ერთადერთ მემკვიდრე ქალს განშორებისას სთხოვს, წერილები მოსწეროს და თუნდაც ნაღველის მეღნით იყოს ნაწერი, იგი მას თვალებით შესვამს. სიტყვა-სიტყვით: „ჩემი თვალებით შევსვამ სიტყვებს, რომლებსაც შენ გამომიგზავნი, თუნდაც მეღანი ნაღველით ნაკეთები იყოს“² („And with mine eyes I'll

¹ იხ. *ვეფხისტყაოსნის* 1966 წლის ხელნაწერთა ვარიანტებიანი გამოცემა [6].

² „და მე თვალებით შევსვამ შენი სიტყვების სიტკბოს თუნდაც მეღანი მწარე ნაღველით იყოს ნალესი [5, გვ. 140].

drink the words you send, though ink be made of gall” – *Cymbeline*, I.1. 100-1) [4, გვ. 8-9].

ინგლისური სიტყვის – gall (ნალველი) უმთავრესი მნიშვნელობაა როგორც ნალველი (სითხე ან ნალვლის ბუშტი), ასევე მისი დამახასიათებელი ნიშანი – სიმწარე. განასხვავებენ ცხოველურ ნალველს და მცენარეულ ნალველს (ხის ქერქის გადაგვარებულ წამონაზარდში ჩამდგარ სითხეს). ზოგჯერ gall-ს უწოდებდნენ მუხის ქერქისგან დამზადებულ სითხეს, რომელსაც ტიპოგრაფიაში მეღნად იყენებდნენ.

მხატვრული სახე – „ნალვლის მეღანი“ შექსპირის შემოქმედების ადრინდელი პერიოდების პიესებსა და სონეტებში არ დასტურდება. ამგვარი დასკვნა ემყარება არა მხოლოდ ჩვენს (ჩემი და ჩემი კოლეგების) დაკვირვებას, არამედ იმას, რომ *ციმბელინის* კომენტატორები შექსპირის მემკვიდრეობაში ამ პასაჟის პარალელზე არ მიუთითებენ. ეს გარემოება განსაკუთრებით კატეგორიული იმიტომაცა, რომ პიესის გამომცემლები ამ პასაჟის „ნალველს“ (gall) განმარტავენ, უკვირდებიან სხვადასხვა თვალსაზრისით. ჰოვარდ ფურნესის ცნობილ გამოცემაში (1913), ძველ კომენტატორებზე დაყრდნობით განმარტებულია, რომ შექსპირი ამ შემთხვევაში არ განასხვავებს (ანუ ათანაბრებს) ცხოველურ და მცენარეულ ნალველს (ეს უკანსაკნელი უფრო მეტი სიმწარით გამოირჩევა) [3, გვ. 21]. ჯონ პიჩერის 2005 წლის პუბლიკაციაში შექსპირისეული *ნალველის მეღანი* განმარტებულია *მწარე მეღნად* [4, გვ. 167]. როჯერ ვარენის გამოცემა (1998) მუხის მწარე სითხეზე (gall) მიუთითებს და შენიშნავს, რომ გავრცელებული ფრაზაა და იმოწმებს 1611 წლის ტექსტიდან ფრაზას *ნალველით თრობაზე* მითითებით [1, გვ. 92]. ეს თარიღი კი შექსპირის მიერ ამ მხატვრული სახის გააქტიურების შემდგომ პერიოდზე მიანიშნებს.

შექსპირიც ხშირად ახსენებს *ნალველს* (gall) უპირატესად სიმწარის მნიშვნელობით. მაგრამ *ნალველი მეღანთან* კავშირში შექსპირის პიესებში ქრონოლოგიურად პირველად გვხვდება *მეთორმეტე ღამეში* (3.2): “Let there be gall

enough in the ink” („დაე, იყოს საკმარისი ნაღველი მელანში“).

მიჩნეულია, რომ *მეთორმეტე ღამე* დაწერილია არა უადრეს 1600-1601 წლებისა. ეს კი სწორედ ის დროა, როცა, ჩემი ვარაუდით, *ვეფხისტყაოსნის* ეული ნესტანისა და ტარიელის სიყვარულის ამბავი ინგლისის ინტელექტუალურ წრეებში უნდა შესულიყო (XVI საუკუნის დასასრულს ინგლისელ მოგზაურთა დიდი დელეგაცია ცნობილი დიპლომატის ანტონი შერლის მეთაურობით სპარსეთის შაჰის კარზე დიდხანს ჩერდება. ანტონი შერლის, რომელსაც მჭიდრო ნათესაური და საქმიანი ურთიერთობა აქვს სამეფო კარის თეატრალურ დასთან დაახლოვებულ ინგლისელ გრაფებთან, შაჰის კარზე მასპინძლობას და დახმარებას უწევს შაჰის მთავარი მრჩეველი და დიდი ბეგლარბეგი, ეროვნებით ქართველი და ქართულ სამყაროსთან მჭიდროდ დაკავშირებული, მწიგნობრობის მფარველი და თავად მწიგნობარი, ალავერდი ხანი უნდილაძე. ჩემი აზრით, ამ ურთიერთობით ხდება *ვეფხისტყაოსნის* სიუჟეტის გადატანა ინგლისში).

დადასტურებულია, რომ შერლის ექსპედიციის ამბებს შექსპირი იცნობს და იმოწმებს XVII საუკუნის დასაწყისში, ამ ექსპედიციის მონაწილეთა ინგლისში გაგზავნილი ინფორმაციიდან. *ოტელოს* ფინალურ სცენაში თვითმკვლელობის წინ ვენეციელი მავრი იხსენებს ალეპოში ვინმე ოსმალოს მიერ ვენეციელის ცემისა და მისი ქვეყნის (ვენეციის) ლანძღვის შემთხვევას. გამოვლენილია, რომ ცნობა ამ ფაქტზე იკითხება ანტონი შერლის ერთი თანმხლების ჯორჯ მანვარინგის ანგარიშში, რომელიც ლონდონის საზოგადოებისათვის XVII საუკუნის დასაწყისში იყო ცნობილი [2]. უფრო მნიშვნელოვანია ის ფაქტი, რომ სწორედ შექსპირის *მეთორმეტე ღამეში* ნახსენები შაჰის მიერ დანიშნული პენსია (II, 5), რომელიც უშუალოდ იმ გასამრჯელოზე მიგვანიშნებს, შაჰ აბასმა თავის ელჩად ევროპაში განწესებულ ანტონი შერლის რომ დაუნიშნა.

ამგვარად, სავარაუდოა, რომ *ვეფხისტყაოსნის* ეული ნესტანისა და ტარიელის თავგადასავალი, რომლის მიხედვითაცა შექმნილი ბომონტისა და ფლექტერის *მეფე და არა მეფე* და *ვილასტერი* XVII საუკუნის პირველი ათეულის ბოლოს და რომელიც უმთავრესი სიუჟეტური წყაროა შექსპირის *ციმბელინის*, ინგლისურ დრამატურგთა წრისათვის, კერძოდ შექსპირისათვის ამ საუკუნის დასაწყისიდანვე უნდა იყოს ცნობილი.

ამჯერად იმაზე მინდა გავამახვილო ყურადღება, რომ ეს მხატვრული სახე-უცხოეთში გადახვეწილი სატროსადმი შეყვარებული ქალის მწუხარების და სევდის გამოხატვა წერილით, რომელიც მეტაფორულად ნაღველის მეღნით დაწერილადაა სახელდებული, ზუსტი აზრობრივი ნიუანსებითაა გადატანილი შექსპირის *ციმბელინში*: შეყვარებული ქალის წერილი, უცხოეთში გადახვეწილი სატროსადმი მიწერილი, ნაღველში ამოწებული კალმით//ნაღველის მეღნით.

როგორც ჩანს, შექსპირი ნესტანისა და ტარიელის სიყვარულის ამბავს მხოლოდ სიუჟეტური მონახაზით არ იცნობს. *ციმბელინში* ჩანს *ვეფხისტყაოსნის* ამ ძირითადი ამბის მხატვრული არსისა და სახეობრივი სისტემის შემოქმედებითი აღქმა, რაც დასტურდება არა მხოლოდ სპეციფიკური იურისპრუდენციული ცნებების და სასწაულების სახეობების დამოწმებით, არამედ *ვეფხისტყაოსნიდან* *ციმბელინში* სპეციფიკური მხატვრული სახეების ტრანსფორმირებით.

ბიბლიოგრაფია

1. *Cymbeline*. Edited by Roger Warren. “Clarendon Press”, 1998
2. Imtiaz, H., “Othello’s ‘Malignant Turk’ and George Manwaring’s ‘A True Discourse’: *Medieval and Renaissance drama in England* (January 1, 2013). See:
https://digitalcommons.odu.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=1061&context=english_fac_pubs
3. Shakespeare, *The Tragedie of Cymbeline*. Edited by Horace Howard Furness, Philadelphia 1913
4. Shakespeare, William, *Cymbeline* (Edited by John Pitcher). “Penguin Books”, 2005
5. შექსპირი, უილიამ, *პერიკლე, მეფე ტვიროსისა, ციმბელინი* (თარგმანი თამარ ერისთავისა), თბ. 2013
6. შოთა რუსთველი, *ვეფხისტყაოსანი*, I, ტექსტი და ვარიანტები (ა. შანიძისა და ა. ბარამიძის რედაქციით). „მეცნიერება“, თბ. 1966